UDC 78.071.1(55+73)
DOI 10.33287/222023

Таваккол Ехсан,
здобувач кафедри «Теорія музики»,
викладач кафедри «Композиція та інструментування»,
Харківського національного університету мистецтв
ім. І.П. Котляревського

тел. (093) 279 - 58 - 48
e-mail: ehsantavakkol@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-6190-026X>

ВІХИ БІОГРАФІЇ РЕЗА ВАЛІ ТА ПРОБЛЕМА ПЕРІОДИЗАЦІЇ ЙОГО ТВОРЧОСТІ

Метою статті є вивчення фактів життя й творчості всесвітньо відомого сучасного (рубежу ХХ–ХХІ ст.) ірано-американського композитора Реза Валі та дослідження питань періодизації його творчості, а саме – встановлення меж і назв періодів творчого шляху композитора, розгляд аспекту впливу західноєвропейської та іранської традиційної музики на академічну професійну композиторську діяльність Реза Валі, виявлення ставлення композитора до фольклорних перських творів, а також старовинної модальної системи *Dástgâh / Mághâm*. **Методи.** У пропонованій науково-дослідницькій статті застосовані такі методи наукового розвою матеріалу, а саме – історичний, жанрово-стильовий, системний, структурно-аналітичний та ін. Історичний та жанрово-стильовий методи використані при розкритті біографічних відомостей про Р. Валі й встановленні меж періодів його творчості; системний метод застосований при багатоаспектному дослідженні особливостей музичних творів композитора. **Наукова новизна** презентованого дослідження полягає у тому, що в статті вперше у світовому музикознавстві представлений біографічний матеріал про Реза Валі, а також розроблена періодизація його творчості, встановлено межі й назви періодів творчої спадщини всесвітньовідомого сучасного композитора. **Висновки.** На підставі проведеного дослідження встановлено періоди творчості Реза Валі, а також їх межі; запропонована й розроблена двоетапна періодизація

творчості композитора; уточнені дати початку першого і другого періодів творчості митця; запропоновано та обґрунтовано назви двох періодів композиторської активності Реза Вали; виявлено стильові риси, характерні, насамперед, для першого й другого періодів творчості майстра, а саме – першого піттсбурзького періоду творчості композитора (від 1978 року по 2000 рік) й другого піттсбурзького періоду творчості митця (від 2000 року й до теперішнього часу).

Ключові слова: Реза Вали, Піттсбург, періодизація, жанри, іранська музика, система *Dástgâh / Mághâm*.

Таваккол Эхсан, соискатель кафедры «Теория музыки», преподаватель кафедры «Композиция и инструментовка» Харьковского национального университета искусств им. И.П. Котляревского

Вехи биографии Реза Вали и проблема периодизации его творчества

Целью статьи является изучение фактов жизни и творчества всемирно известного современного (рубежа XX–XXI веков) ирано-американского композитора Реза Вали, а также исследование вопросов периодизации его творчества: установление границ и названий периодов творческого пути, рассмотрение аспекта влияния западноевропейской и иранской традиционной музыки на академическую профессиональную композиторскую деятельность Реза Вали, выявление отношения композитора к фольклорным персидским произведениям и, в частности, к старинной модальной системе *Dástgâh / Mághâm*. **Методы.** В предложенной научно-исследовательской статье применены исторический, жанрово-стилевой, системный, а также структурно-аналитический методы и др. Исторический и жанрово-стилевой методы использованны при раскрытии биографических фактов касательно Реза Вали и установлении границ периодов его творчества. **Научная новизна** исследования заключается в том, что в предлагаемой статье впервые в мировом музыкознании представлен биографический материал касательно Реза Вали, разработана периодизация его творчества, установлены границы, а также названия периодов творческого наследия всемирно известного композитора. **Выводы.** На основании проведенного исследования установлены периоды творчества Реза Вали и их границы, предложена и разработана двухэтапная периодизация творчества композитора; уточнены даты начала

первого и второго периодов творческой активности мастера; выявлены и обоснованы названия двух периодов творчества Реза Вали; обозначены индивидуально присущие композитору стилевые черты, наиболее характерные для первого и второго периодов творчества Реза Вали, а именно – первого питтсбургского периода творчества композитора (от 1978 года по 2000 год) и второго питтсбургского периода творчества музыканта (от 2000 года и до настоящего времени).

Ключевые слова: Реза Вали, Питтсбург, периодизация, жанры, иранская музыка, система *Dástgâh / Mághâm*.

Tavakkol Ehsan, aspirant at the chair of «Music theory», teacher at the chair of «Composition and instrumentation» in the Kharkiv National University of Arts named after I.P. Kotlyarevsky

Milestones in the biography and the problem of periodization for Reza Vali's creativeness

The purpose of this scientific article is to study the facts of the biography of the world-famous, celebrated contemporary (the turn of the XX – XXI centuries) Iranian-American composer Reza Vali. The aim for this represented investigative item is learning of the periodization concerning the Reza Vali's creativeness, his artistically musical compositions, setting the boundaries and names of periods of his creativity. In addition, the goal concerning submitted scientific article is considering the aspect of the influence of Western European and Iranian traditional music on the academic professional masterpieces were written by composer Reza Vali, revealing the composer's attitude to the ancient modal system *Dástgâh / Mághâm*. **Methods.** There are historical, genre-style, systemic as well as structural-analytical methods in the represented scientific article. **The scientific novelty** of the research lies in the fact that the article for the first time in world musicology presents biographical material about Reza Vali, also developed the periodization of his work, the boundaries and names of the periods of the composer's creative heritage have been established. **Conclusions.** Based on the study, the following conclusions were made: the periods of creativity of Reza Vali and their boundaries were established, a two-stage periodization of the composer's work was proposed and developed; the date of the beginning of the first and second periods in creativity has been clarified; the names of two periods of Reza Vali's creativity are proposed and substantiated; the stylistic features typical for the first and second periods of Reza Vali's

creativity are revealed, a namely, the first Pittsburgh period of the composer's creativeness (from the 1978 to the 2000) and the second Pittsburgh period of the musician's creativity (from 2000 to the present).

The key words: Reza Vali, Pittsburgh, periodization, genres, Iranian music, Dástgâh / Mághâm system.

Постановка проблеми. Реза Валі є відомим сучасним американським композитором іранського походження, чия творча діяльність пов'язана з його перебуванням в Америці в оточенні західної культури. Р. Валі покинув свою Батьківщину в вісімнадцятирічному віці. Незважаючи на те, що як композитор він сформувався за межами Ірану, поза рідної національної культури, Реза Валі протягом усього творчого шляху прагне вивчити й осмислити музичну спадщину минулого перського народу, а також втілити його особливості у власній творчості.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена невивченістю фактології життя Реза Валі й відсутністю відповідної періодизації його творчості.

Огляд літератури. У музикознавчій літературі, на жаль, відсутні опубліковані наукові матеріали, присвячені вивченню біографії Реза Валі, а також дослідженню періодизації творчості митця. В мережі Інтернет означені короткі біографічні відомості, що присвячені вищеокресленим питанням, викладені самим композитором [7]. Окремі факти біографії Реза Валі містяться у його коментарі, вміщеному в буклеті до компакт-диску твору «До цієї нескінченної рівнини» [4]. Основним джерелом біографічного матеріалу про композитора стало інтерв'ю автора репрезентованої праці з Реза Валі [2].

Метою статті є виклад фактів біографії Реза Валі й розгляд питань щодо періодизації його творчості, а саме – встановлення меж та назв її періодів.

Об'єкт дослідження – біографія і творчість композитора Реза Валі, а **предмет** – періодизація творчості Реза Валі.

Виклад основного матеріалу. Реза Валі народився 1 вересня 1952 року в місті Газвин (Іран). Дитячі роки пройшли в рідному місті. У ранньому підлітковому віці він вступив до Тегеранської консерваторії, де навчався по класу тромбона у викладача Хоссейна Насегі, у період 1966–1969 років. Вже тоді майбутній композитор проявив стійкий інтерес до іранської народної пісні, до збирання й

систематизації пісенних зразків. Реза Валі згадує: «Під час мого першого року навчання в Тегеранської консерваторії, коли мені було 13 років, я прочитав у музичному журналі статтю про угорського композитора Б. Бартока, який збирав і вивчав музичний фольклор різних народів, і, перш за все, угорську народну музику. Тоді я ще не знав, хто такий Б. Барток. Стаття справила на мене велике враження, і з того часу я почав збирати зразки фольклорної іранської музики: просив людей заспівати народні пісні, а потім розшифровував їх, як тоді міг. Пізніше, коли я покинув Іран, щоб вчитися в Європі і в США, я став купувати й зберігати касети і компакт-диски із записом іранської народної музики» [4, 4].

У 1970 році Реза Валі переїхав до Австрії. Протягом півтора року він вивчав німецьку мову, а потім продовжив музичну освіту у Віденській Академії музики і виконавських мистецтв (нині – Віденський університет музики); навчався одночасно на двох факультетах: духових інструментів (у період 1971–1976 років) у класі тромбона професора Йохана Бауера, де здобув ступінь бакалавра, та на факультеті композиції (у період 1971–1978 років) у класі професора Альфреда Уль, де здобув ступінь магістра.

Незабаром Реза Валі переїхав до США з метою продовження навчання на музичному факультеті в університеті Піттсбурга (час 1979–1985, м. Піттсбург, штат Пенсільванія), де займався дослідженнями з композиції і теорії музики під керівництвом професорів Роберта Морріса, Уейна Славсона, Девіда Стока, Даніеля Годфрі й Джона Піла; вивченням комп'ютерної та електронної музики у класі професорів Роберта Морріса та Уейна Славсона; освоєнням етномузикології у професорів Белла Юнга і Роберта Кауфмана.

У 1985 році Реза Валі захистив докторську дисертацію на тему «Ангел для хору й оркестру Реза Валі» (науковий керівник – професор Джон Пеел) та здобув ступінь доктора філософії, теорії музики й композиції.

Від 1986 по 1988 р. композитор працював в університеті Піттсбурга (м. Піттсбург) в якості викладача теорії музики, а також обіймав посаду директора Студії електронної музики при цьому ж університеті.

З 1988 року до теперішнього часу Реза Валі працює в університеті Карнегі-Меллона в м. Піттсбург. Протягом першого десятиліття він викладав електронну музику і теорію музики на посаді доцента (1988–1993), а потім – в якості професора композиції

(від 1993 р. до сьогодні). Від 2008 року й на сьогодні Реза Валі викладає композицію і теорію музики для бакалаврів та магістрантів цього університету.

Р. Валі успішно поєднує творчу й викладацьку діяльність з роботою на посаді наукового співробітника Студії творчого дослідження (з 2006 р. й до сьогодні), а також обіймає посаду директора з досліджень та освіти у Центрі іранської музики (з 2013 року по теперішній час) при університеті Карнегі-Меллона у Піттсбурзі.

Автор даної статті пропонує двоетапну періодизацію творчості Рези Валі, узгоджену із самим композитором і схвалену ним:

I. Ранній період творчості (1978–2000), що охоплює 22 роки;

II. Період творчої зрілості (з 2000 року по наш час), що включає 20 років.

Нижня межа першого періоду творчості Рези Валі встановлена на підставі інформації композитора про дату створення його першого твору – циклу «Перські фольклорні пісні», set. № 1 для сопрано, меццо-опрано й фортепіано (1978 рік, опубліковано у 1979 році), зазначеного в авторському списку творів – *List of Compositions* [5, 1], а також на основі його повідомлення в коментарі до компакт-диску «До цієї нескінченної рівнини»: «У 1978 році я почав безперервну роботу над створенням циклів на основі іранської фольклорної музики» [4, 4].

Дата початку другого періоду творчості Рези Валі (2000 рік) пов'язана з усвідомленим рішенням композитора стосовно застосування знань, отриманих у ході занять з Даріушем Сагафі²⁶, з вивчення старовинної перської модальної системи *Dástgâh / Mâghâm* у власних творах.

²⁶ Даріуш Сагафі (народився у 1942 році в місті Тегеран, в Ірані) – талановитий американський музикант іранського походження, майстер із сантур, а також – лікар-уролог, головний лікар лікарні Піттсбурга. Даріуш Сагафі навчався в Тегерані грі на сантур у найвідомішого тогочасного музиканта – виконавця та викладача Абуль Хасан Саба; вищу медичну освіту він здобув у медичному університеті м. Тебріз. 1979 року Д. Сагафі переїхав до США. Від 1996 р. до 2006 р. працював в університеті Піттсбурга в якості запрошеного викладача по сантур. Із записом виконання Д. Сагафі на сантур випущено 6 альбомів [1]. Реза Валі познайомився із Д. Сагафі у 1996 році. Протягом наступних 10 років композитор відвідував заняття Д. Сагафі з грі на сантур в університеті Піттсбурга. У розрахунку саме на виконавське мистецтво Д. Сагафі Реза Валі написав твори «Каліграфія» № 4 та «Каліграфія» № 14 для сантур і струнного квартету.

Межу між двома періодами творчості Р. Валі було встановлено згідно з істотними змінами, що відбулись як у сфері жанрово-стильової спрямованості творів композитора, так і в області їх художнього змісту.

Наголосимо, що використання поширеного в музикознавстві географічного підходу у встановленні етапів творчого шляху композитора, у випадку з Р. Валі не уявляється можливим, через те, що більша частина його життя і творча діяльність протягом вже сорока двох років пов'язані лише з єдиним містом – із Піттсбургом. Тому перший період творчості Р. Валі можна було б також назвати першим піттсбурзьким періодом, а період творчої зрілості – другим піттсбурзьким періодом.

Ранній, або **перший піттсбурзький період** (1978–2000) пов'язаний з початковим перебуванням Реза Валі в цьому місті. Етап охоплює роки навчання Р. Валі в університеті Піттсбурга (1978–1985), потім – роки роботи в цьому навчальному закладі (1985–1988) і, частково, роки роботи в університеті Карнегі-Меллона у Піттсбурзі (1988–2000).

У стильовому і стилістичному аспектах ранній період творчості майстра характеризується створенням музичних творів у руслі західноєвропейських традицій, коли композитор створював музику на основі темперованої європейської звуковисотної системи. В ту пору Р. Валі було написано тридцять вісім опусів, серед яких наведемо 2 концерти, 3 оркестрових твори, 3 струнних квартети, 9 циклів «Народні іранські пісні» для інструментальних складів, 5 сольних інструментальних творів, 10 вокальних циклів «Народні іранські пісні» та ін.

Другий піттсбурзький період (з 2000 р. до теперішнього часу) ознаменувався пошуком нових тем, образів, сюжетів, засобів музичної виразності, зверненням до іншої – не темперованої – звуковисотної музичної системи і як наслідок – кардинальною зміною музичної мови. Слід підкреслити, що 2000 рік став рубіжним у творчості Реза Валі. На той час композитор вже протягом чотирьох років (від 1996 р.) займався з авторитетним майстром по сантур Даріушем Сагафі, з метою вивчення основ старовинної перської модальної системи *Dástgâh / Mághâm*, на якій ґрунтується традиційна перська музика. У зв'язку із цим Реза Валі пише: «Вивчаючи іранську народну музику, я зрозумів, що вона тісно пов'язана з перською традиційною музикою, а також з іранською модальною системою.

Проте, моя музична освіта в Тегеранській консерваторії, а також в Європі та США була цілком західною. У навчальних закладах, де я вчився, перську традиційну музику не вивчали. Тому мені довелось її засвоювати спочатку самостійно, а потім – під керівництвом майстра сантуру доктора Даріуша Сагафі. Я був вражений складністю і неосяжністю цієї надзвичайної музичної системи. Поступово я прийшов до висновку, що західна рівномірно-темперована система є обмеженою, і вирішив остаточно від неї відмовитись. З тих пір [від 2000 р. – *Е.Т.*] я почав працювати над серією композицій, які були повністю засновані на старовинній системі *Dástgâh / Mághâm*» [4, 5].

Таким чином, у порубіжному 2000 році відбулась корінна трансформація композиційно-технічних методів та стилістики композитора внаслідок того, що Реза Валі, вивчивши особливості системи *Dástgâh / Mághâm*, став застосовувати їх у власних музичних творах.

У другому піттсбурзькому періоді Р. Валі склав близько сорока творів (переважно, в інструментальних жанрах), в яких він органічно поєднав музичне мислення і мовні елементи класичної іранської музики (систему ладів, пов'язаних з певними типами мелодій, характерний ритм, способи розвитку музичного матеріалу, музичну форму) з європейським музичним мисленням і сучасними техніками композиторського письма. Назвемо деякі з композицій: це 3 концерти, 6 «Каліграфій» для струнного квартету, 13 «Каліграфій» для інструментальних складів, 6 інструментальних циклів «Народні іранські пісні», 5 сольних інструментальних творів, твори для камерного оркестру та ін.

Необхідно зазначити, що у 2010 році Реза Валі винайшов унікальну комп'ютерну перську клавіатуру під назвою *Arghanoon*, за допомогою якої композитор, за його словами, зміг «відтворювати звуки як західноєвропейських, так і перських інструментів, та міг налаштувати їх на мікротональні шкали перської системи *Dástgâh / Mághâm*» [4, 5]. У даний час із аналогічною метою Реза Валі працює над створенням спеціальної комп'ютерної програми під однойменною назвою *Arghanoon* [3].

Висновки. На підставі проведеного дослідження зроблено такі висновки, а саме – встановлено періоди творчості Реза Валі й їх межі, запропонована і розроблена двоетапна періодизація творчості композитора; уточнено дати початку першого й другого періодів у

творчості майстра, встановлені на основі авторського коментаря; запропоновано та обґрунтовано назви двох періодів творчості Р. Валі; виявлено стильові риси, характерні для першого й другого періодів творчості композитора.

Перспективи подальших досліджень. Подальше вивчення творчості Р. Валі полягає у компаративному опрацюванні мовно-стилістичних особливостей творів різних жанрів, що належать виявленню у статті двом періодам. На основі такого роду досліджень планується створення цілісного творчого портрету ірано-американського композитора Реза Валі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Darabi S. The interview with Darush Saghafi [There is into the professional Youtube channel]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jaW0ZNOZ-Mg>. (дата звернення 05.09.2016).
2. Tavakkol E. The interview with Reza Vali [The personal audio version]. 2020.
3. Vali R. Lecture on the creation of the instrument and computer plugin «arghanoon» URL: https://www.youtube.com/watch?v=Dqbrz6V_LUU (дата звернення 12.10.2009).
4. Vali R. Toward that Endless Plain: booklet of Music Album. Washington : BMOP sound. 2013.
5. Vali R. The list of musical compositions by Reza Vali. 2020.
6. Vali R. The biography of distinguished musician-composer Reza Vali. URL: <https://www.rezavali.com/biography> (дата звернення 10.09.2020).

References:

1. Darabi, S. (2016). The interview with Darush Saghafi [There is into the professional Youtube channel]. Retrieved from next digital information <https://www.youtube.com/watch?v=jaW0ZNOZ-Mg> [in English].
2. Tavakkol, E. (2020). The interview with Reza Vali [The personal audio version]. [in English].
3. Vali, R. (2009). Lecture on the creation of the instrument and computer plugin «arghanoon». Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=Dqbrz6V_LUU [in English].
4. Vali, R. (2013). Toward That Endless Plain: booklet of Music Album. Washington: BMOP sound [in English].
5. Vali, R. (2020). The list of musical compositions by Reza Vali. 2020 [in English].
6. Vali, R. (2020). The biography of distinguished musician-composer Reza Vali. Retrieved from <https://www.rezavali.com/biography> [in English].